

УДК 7.071.1:778.534.6

Оксана Сторчай
(Київ)**ЄВГЕН ГОРБАЧ: СПОГАДИ ПРО НАВЧАННЯ, АВТОБІОГРАФІЯ,
ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА СТАТТЯ СТЕПАНА БУТНИКА-СІВЕРСЬКОГО
(до сторіччя заснування Української академії мистецтва)**

Статтю присвячено публікації архівного матеріалу з творчого життєпису художника Євгена Горбача.

Ключові слова: Євген Горбач, автобіографія, спогади про навчання, Українська академія мистецтва, Степан Бутник-Сіверський.

The article is dedicated to the publication of archival materials from the creative life of the artist Yevhen Horbach.

Keywords: Yevhen Horbach, autobiography, memoirs on studies, Ukrainian Academy of Fine Arts, Stepan Butnyk-Siverskyi.

Сторіччя створення Української академії мистецтва – визначна подія як для України, вітчизняного мистецтва зокрема, так і для культури й художньої освіти загалом. Це заклад, що має свої традиції, свою самобутню, насичену подіями історію існування, зіркову плеяду викладачів і учнів. Тема історії становлення і розвитку Української академії мистецтва – одна з актуальних і цікавих, яку успішно розробляють провідні вітчизняні науковці – О. Федорук, С. Білокінь, О. Кашуба-Вольвач, О. Ковальчук та інші – у монографіях і статтях. Дотепер залишається великий масив неопрацьованого архівного матеріалу, забутих газетних і журнальних статей тощо, який конче потрібно ввести до наукового обігу, що, зрештою, уможливить заповнення фактами певних лакун, розставлення чи скорегування акцентів, а також більш об'єктивно дозволить оцінити події та явища в історії академії.

Наголосимо, що вагомою для розуміння розвитку і тенденцій вітчизняної художньої освіти 1920–1930-х років, окрім, звісно, неабиякого значення для історії українського мистецтва, була виставка «Спецфонд. 1937–1939» у Національному художньому музеї України (2015 р.; виставку розділили на дві частини: спершу експонували живопис, згодом – графіку; 2016 р. видали каталог до неї) [1; 9; 10]. На виставці вперше репрезентували здебільшого невідомі твори як знаних, так і маловідомих українських митців.

Чимало з представлених на виставці художників були викладачами і вихованцями Української академії мистецтва¹ перших її випусків². Виставка мала цінність і в тому сенсі, що вперше достатньо повно формулося уявлення про ефективність запровадженої в академії системи викладання по майстерням (братів В. і Ф. Кричевських, О. Мурашка, А. Маневича, М. Жука, М. Бурачека, М. Бойчука, С. Налепінської-Бойчук, Г. Нарбута, Л. Крамаренка, В. Меллера, Є. Сагайдачного, А. Тарана, В. Пальмова, Б. Кратка та ін.), про особливості педагогічної методи, творчі засади тощо і здобутий результат. Вона і продемонструвала цей результат – створення потужної, самостійної, національної, самобутньої художньої школи плеядою талановитих митців. У вищевикладеному контексті доречними стануть слова Г. Павлуцького: «Очередной задачей является создание истинного, действительного украинского искусства национального стиля. Национальное искусство и его развитие – лучший показатель культуры края, лучший выразитель его идеалов» [8, арк. 1 зв.]. Цими словами можна охарактеризувати твори виставки «Спецфонд. 1937–1939», а сучасним дослідникам потрібно ще визначити місце і значення творчості представлених художників в українському мистецтві 1920–1930-х років.

Варто зауважити, що твори з виставки надзвичайно органічно вписуються в контекст західноєвропейського мистецтва і засвідчують, що вітчизняні художники непогано були обізнані із сучасними течіями і напрямленнями мистецтва Західної Європи, переважно німецького і французького. Нагадаємо, що тодішні журнали публікували твори сучасних західних майстрів і огляд виставок, а також монографії (щоправда, набагато менше, аніж журнальні статті). Звісно, більшість публікацій приходить на 1920-ті роки. Насправді, розглядали здебільшого творчість лояльно налаштованих до радянської влади художників, і їхні твори мали переважно «правильний» сюжет, але й вони давали уявлення про пошуки і здобутки, новачі сучасного західноєвропейського мистецтва. Сприяли вивченню західного мистецтва також не численні поїздки вітчизняних художників закордон і на міжнародні виставки в Москву.

На виставці «Спецфонд. 1937–1939» експонували твір обдарованого живописця, рисувальника і одного із засновників українського анімаційного кіно Євгена Андрійовича Горбача (1901–1984) – «На склозаводі» (середина – друга половина 1920-х рр., фанера, олія) [10, с. 47: іл. № 31], спогади 1947 року якого, про отримання фахової освіти, особливо в майстерні Ф. Кричевського в 1920-ті роки, пропонуємо до публікації, а також у зв'язку з тим, що про самого художника маємо обмаль свідчень – були підготовлені до публікації автобіографія мистця (напевно, 1946–1947 рр.) й енциклопедична стаття С. Бутника-Сіверського (напевно, 1947 р.) [3].

Ю. Литвинець зазначає: «Часто доводилося проводити цілі детективні розслідування, щоб зрозуміти, хто автор полотна... Наприклад, картина “Складуви” [“На склозаводі” – таку назву подано в каталозі. – О. С.] Євгена Горбача. Коли наші співробітники, реставратори відчистили її, відновили, і ми побачили ці кольори – зрозуміли, чому це полотно так називається. Бо спершу здавалося, що то якісь шахтарі. Євген Горбач нині відомий хіба що як аніматор. Працював режисером і художником-постановником Київської кіностудії Всеукраїнського фотокіноуправління (ВУФКУ). Створив мультфільми: “Мурзилка в Африці» (1934), “Чемпіон мимоволі” (1934), “Тук-тук і його приятель жук” (1935). “Складуви” – чи не єдине з його полотен, яке збереглося» [6].

Бібліографія художника дуже скромна. У наявності є статті в Енциклопедії сучасної України [2], довіднику СХУ «Українські радянські художники» [4, с. 110], каталозі «Спецфонд 1937–1939 рр. з колекції НХМУ» [10, с. 47 : іл. № 31], «Энциклопедии отечественной мультипликации» [5, с. 267]; також маємо короткі відомості з творчої біографії художника (тільки як аніматора) у монографії «Мальоване кіно України» Б. Крижанівського [7], згадування у статті «Образ Т. Г. Шевченка в творах художників» Ю. Турченка [11].

На нашу думку, публікація архівних матеріалів щодо творчості і життєпису художника [3] стане поштовхом для подальшого вивчення живописної та графічної спадщини Є. Горбача, у пошуку творів мистця 1920–1930-х років. Безперечно, цінними і вагомими для науковців будуть невеликі за обсягом спогади про його навчання в майстерні Ф. Кричевського, саме ті нюанси, які відсутні в офіційних документах.

Варто й прокоментувати з архівних матеріалів лист-анкету Є. Горбача від 2 липня 1947 року. Він (лист) побудований як відповіді на індивідуальну анкету, в якій поставлені такі питання: день і місяць народження, соціальне походження, у яких роках навчався в рисувальних класах художника А. Г. Лазарчука (спогади про цього художника та його класи), під чим керівництвом навчався в Українській академії мистецтва (згодом – Київський художній інститут), роки праці в Запоріжжі та роботи на кіностудії, які фільми оформив, у яких музеях зберігаються твори, у яких виданнях вміщено рецензії і репродукції з творів, над чим працює після Великої Вітчизняної війни.

Запропоновані тексти матеріалів зберігаються в архіві відділу образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Це підготовчі матеріали до неопуб-

лікованого словника «Художники Радянської України» (автори: Б. Бутник-Сіверський, З. Лашкул, В. Ткаченко, технічний секретар Т. Радзівська. Кінець 1940-х – 1950-ті рр.), які публікуємо зі збереженням авторської стилістики, орфографії та пунктуації з незначними редакторськими правками.

-
1. Виставка «Спецфонд»: все тайное становится явным. *Vogue UA*. URL : vogue.ua/.../specfond-mesto-razryva-tradicii5255.html.
 2. Горбач Євген Андрійович. *Енциклопедія сучасної України*. URL : esu.com.ua/search_articles.php?id=31031.
 3. Горбач Євген Андрійович / підготовчі матеріали до неопублікованого словника «Художники Радянської України» (автори : Б. Бутник-Сіверський, З. Лашкул, В. Ткаченко, технічний секретар Т. Радзівська. Кінець 1940-х – 1950-ті рр.). Архів відділу образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. [Нумерація аркушів відсутня. – О. С.]
 4. Горбач Євген Андрійович. *Українські радянські художники : довідник СХУ*. Київ, 1972.
 5. Энциклопедия отечественной мультипликации. Москва : Алгоритм-книга, 2006.
 6. Картины з «в'язниці суворого режиму». *Грінченко-інформ*. URL : grinchenko-inform.kubg.edu.ua/kartyny-z-v-yaznytsi-suvorogo-rezhymu.
 7. Крижанівський Б. М. Мальоване кіно України. Київ : Мистецтво, 1968. Розділ 5. URL : ukranimation.blogspot.com: Б. Крижанівський МАЛЬОВАНЕ КІНО... ukranimation.blogspot.com/p/5.html.
 8. Павлуцкий Г. Возрождение национального искусства (художества) / Рукопис. Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины. Ф. 8. Оп. 1. Спр. 936. 5 арк.
 9. Реабилитированное искусство. *Українська правда. Життя*. URL : life.pravda.com.ua/culture/2015/01/30/188681.
 10. Спецфонд 1937–1939 рр. з колекції НХМУ : каталог / автор-упорядник Ю. Литвинець ; НХМУ. Київ : Фенікс, 2016. 408 с. : іл.
 11. Турченко Ю. Образ Т. Г. Шевченка в творах художників. *Радянське мистецтво*. Київ, 1951. 7.ІІІ. № 10. С. 3.

References

1. Vystavka «Spetsfond»: vse taynoye stanovitsya yavnym [A *Special Fund* Art Exhibition: What is Done by Night Appears by Day]. *Vogue UA*. URL: <https://vogue.ua/.../specfond-mesto-razryva-tradicii5255.html>.
2. Horbach Yevhen Andriyovych. *Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny* [The Encyclopedia of Modern Ukraine]. URL: esu.com.ua/search_articles.php?id=31031.
3. Horbach Yevhen Andriyovych (pidhotovchi materialy do neopublikovanoho slovnyka «Kхудozhnyky Radianskoyi Ukrayiny») (avtory: B. Butnyk–Siverskyi, Z. Lashkul, V. Tkachenko, tekhnichniyi sekretar T. Radziyevska. Kinets 1940-kh – 1950-ti rr.) [Horbach Yevhen Andriyovych (Preparatory Materials for an Unpublished Dictionary *Artists of Soviet Ukraine*) (authors – B. Butnyk-Siverskyi, Z. Lashkul, V. Tkachenko, technical secretary – T. Radziyevska. Late 1940s – 1950s)]. *Arkhiv viddilu obrazotvorchoho ta dekoratyvno-prykladnoho mystetstva IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrayiny* [Archives of the NASU M. Rylskiyi IASFE Visual Arts and Decorative & Applied Arts Department] (pagination is absent).
4. (1972) Horbach Yevhen Andriyovych. *Ukrayinski radianski khudozhnyky: Dovidnyk SKhU* [Ukrainian Soviet Artists: A Reference Book of the Artists of Ukraine Union]. Kyiv, p. 110.
5. (2006) *Entsiklopediya otechestvennoy multiplikatsii* [The Encyclopedia of Domestic Animation]. Moscow: Algoritm-kniga, p. 267.
6. Kartyny z «vyaznytsi suvoroho rezhymu» [Paintings from a *Maximum-Security Prison*]. *Hrinchenko-inform*. URL: grinchenko-inform.kubg.edu.ua/kartyny-z-v-yaznytsi-suvorogo-rezhymu/.
7. Kryzhanivskyi B. (1968) *Maliovane kino Ukrayiny* [The Painted Cinema of Ukraine]. Kyiv: Mystetstvo, Pt. 5. URL: ukranimation.blogspot.com/p/5.html.

8. Pavlutskyi H. Vozrozhdeniye natsyonalnoho iskusstva (hudozhestva). Rukopys [The Revival of National Art. A Manuscript]. *Tsentralnyi derzhavnyy arkhiv-muzey literatury i mystetstva Ukrayiny, f. 8, op. 1, spr. 936, 5 ark.* [Central State Archives-Museum of Literature and Arts of Ukraine, Fund 8, Inventory 1, Dossier 936, 5 sheets].
9. Reabilitirovannoye iskusstvo [The Exonerated Art]. *Ukrayinska pravda. Zhyttia* [The Ukrainian Truth. Life]. URL: life.pravda.com.ua/culture/2015/01/30/188681/.
10. Lytvynets Yu. (author-compiler) (2016) *Spetsfond 1937–1939 rr. z kolektsiyi NKhMU: kataloh* [The Special Fund of 1937–1939 from the Collection of the National Art Museum of Ukraine: A Catalogue] (NAMU). Kyiv: Feniks, 408 pp.: ill.
11. Turchenko Yu. (1951) Obraz T. H. Shevchenka v tvorakh khudozhnykiv [An Image of Taras Shevchenko in Works of Artists]. *Radianske mystetstvo* [The Soviet Art]. Kyiv, March 7, # 10, p. 3.

SUMMARY

The article is dedicated to the publication of archival materials. Among them there are small reminiscences on Yevhen Horbach (1901–1984), a talented oil painter and drawer, one of the founders of Ukrainian animation cinematography, about his studies at the Ukrainian Academy of Fine Arts at F. Krychevskyi studio in the 1920s.

These reminiscences are of scientific interest and are especially well-timed in the year of the centenary of the Ukrainian Academy of Fine Arts foundation, an outstanding event for the state, Ukrainian art, culture and artistic education. The Ukrainian Academy of Fine Arts is an institution with its own traditions, original history, rich in events and a star pleiad of teachers and students. On the whole the history of formation and development of the Ukrainian Academy of Fine Arts is currently one of the central and interesting ones. It is treated successfully by prominent Ukrainian scholars – O. Fedoruk, S. Bilokin, O. Kashuba-Volvach, O. Kovalchuk and others in their monographs and articles. We still have a big volume of crude archival materials, forgotten newspaper and magazine articles, etc., which should be introduced into scientific circulation. At last it will enable to fill the gaps in the facts, put or adjust the emphasizes, evaluate the events, phenomena in the Academy history more objectively.

An exhibition *Special Fund. 1937–1939* at the National Fine Arts Museum of Ukraine has become a very important phenomenon not only for understanding of the development and trends of Ukrainian artistic education of the 1920s–1930s, but for the history of Ukrainian art as well. (In 2015 the exhibition has been divided into two parts, firstly oil painting and later graphic art are exhibited. The catalogue for it has been published in 2016). Only one work by Ye. Horbach, unknown earlier, is exhibited – *At the Glass Factory* (mid- to late 1920s, oils on plywood).

In general, mainly unknown works of both well-known and little-known Ukrainian artists have been exhibited. Quite a few painters presented at the exhibition have been teachers and students of the Ukrainian Academy of Fine Arts, the representatives of its first graduations. The most important fact is that it has become possible for the first time to comprehend fully and estimate the effectiveness of the teaching system introduced at the Academy in the studios and classes (by the brothers V. and F. Krychevski, O. Murashko, A. Manevych, M. Zhuk, M. Burachek, M. Boichuk, S. Nalepinska-Boichuk, H. Narbut, L. Kramarenko, V. Meller, Ye. Sahaidachnyi, A. Taran, V. Palmov, B. Kratko and others), to understand the peculiarities of their teaching methods, creative principles, etc. and the result they have obtained. The exhibition has demonstrated this result – the creation of a powerful, independent, national, original artistic school with a cohort of talented artists.

Because of the fact that the painter is a little known person and his bibliography is very small, the autobiography of the artist (written approximately in 1946–1947) and encyclopedic article by Stepan Butnyk-Siverskyi (written approximately in 1947) have been prepared for the publication.

Presented texts of the archival materials are published preserving the author's stylistics, spelling and punctuation with minor editorial correctings.

Keywords: Yevhen Horbach, autobiography, memoirs on studies, Ukrainian Academy of Fine Arts, Stepan Butnyk-Siverskyi.